

O'QUVCHILARNING QOBILIYATLARINI ANIQLASH VA RIVOJLANTIRISH USULLARI

Qarshiyeva E'zoza O'katamovna

Termiz davlat pedagogika instituti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish usullari haqida ilmiy tahlil olib boradi. O'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda o'qituvchining pedagogik yondashuvi, metodlari va strategiyalarining ahamiyati ko'rib chiqilgan. Maqolada, o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlashda qo'llaniladigan asosiy usullar – kuzatish, testlash va psixometrik baholash, shuningdek, pedagogik nazariyalar (Howard Gardnerning Ko'p Intellektual Teoriya va Robert Sternbergning Triarchic Intelligence Theory) tahlil qilingan. O'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirishda interaktiv mashg'ulotlar, guruhli ishlash va amaliy vazifalar orqali o'quvchilarni rag'batlantirish zarurligi ta'kidlangan. Maqola o'quvchilarning o'ziga xos qobiliyatlarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning muhimligini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: qobiliyatlarni aniqlash, qobiliyatlarni rivojlantirish, pedagogik yondashuvlar, intellektual rivojlanish, Howard Gardner, Ko'p Intellektual Teoriya, Robert Sternberg, Triarchic Intelligence Theory, kuzatish, testlash, psixometrik baholash, interaktiv mashg'ulotlar, guruhli ishlash, amaliy vazifalar, Vygotskiy, sotsiokultural nazariya.

Kirish

Ta'lim sohasida o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish, ularning intellektual va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda markaziy ahamiyatga ega. O'qituvchi har bir bolani o'ziga xos shaxs sifatida ko'rib, uning imkoniyatlarini aniqlab, rivojlantirishga qaratilgan metodlarni qo'llashi zarur. Bu jarayon nafaqat o'quvchilarning bilimlarini oshirish, balki ularni mustaqil fikr yuritishga, ijodiy ishlarga, jamoaviy faoliyatlarga qiziqtirishga ham yordam beradi. Bu maqolada o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish usullari, ularning ahamiyati va adabiyotlarda bu borada ilgari surilgan fikrlar tahlil qilinadi.

1. Qobiliyatlarni aniqlash: usullar va pedagogik yondashuvlar:

O'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlashda bir nechta usullar qo'llaniladi. Ularning har biri o'quvchining imkoniyatlarini to'liq tushunishga yordam beradi.

Olimlar fikriga ko'ra, qobiliyatlar birinchi navbatda ikkita asosiy omilga bog'liq: o'quvchining tabiiy iqtidorlari va uning atrof-muhitdan olingan tajribalari. Amerikalik

psixolog Howard Gardner o'zining Ko'p Intelektual Teoriya (Multiple Intelligences Theory)da odamlar turli yo'nalishlarda iqtidorli bo'lishlarini ta'kidlaydi. Gardnerning ta'kidlashicha, har bir shaxsda o'zining kuchli tomonlari mavjud: mantiqiy, musiqa, lingvistik, ijtimoiy, hissiy va boshqalar. Shunday qilib, o'qituvchi o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlashda bu turli jihatlarni inobatga olishi kerak.

Kuzatish va analitik metodlar – o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlashning eng asosiy usullaridan biridir. O'qituvchi darslarda o'quvchilarning faoliyatini, ularning topshiriqlarga qanday yondashayotganini kuzatib boradi. O'quvchining faolligi va darsdagi xatti-harakatlari asosida uning qobiliyatlari haqida xulosa chiqarish mumkin. Bunday yondashuvni Lev Vygotskiyning Sotsiokul'tural nazariyasi orqali tushuntirish mumkin. Vygotskiy, o'z navbatida, o'qish va yozishning ijtimoiy-kul'turaviy muhitda rivojlanishini, o'quvchilarning qobiliyatlarini yanada rivojlantirish uchun ijtimoiy munosabatlar va muhitning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Psixometrik testlar va testlash – o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlashning yana bir samarali usulidir. Bu testlar yordamida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash, matematik ko'nikmalar va ijodiy fikrlash qobiliyatlari baholanadi. Masalan, Robert Sternberg tomonidan ishlab chiqilgan Sternbergning Intellektual Teoriyasi, uchta asosiy intellektual komponentni o'z ichiga oladi: analitik, ijodiy va amaliy intellektual qobiliyatlar. Sternbergning fikriga ko'ra, har bir o'quvchi bu uchta yo'nalishda o'z qobiliyatlarini rivojlantirishga ega.

2. Qobiliyatlarni Rivojlantirish Usullari

O'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoni, bir tomondan, o'quvchining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirilgan ta'lim yondashuvini, boshqa tomondan esa, yangi pedagogik metodlarni qo'llashni talab etadi.

Piagetning Kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolalarning bilim olish jarayoni faol va o'zgaruvchan bo'lib, har bir o'quvchining rivojlanish bosqichi turlicha bo'lishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi har bir o'quvchiga moslashtirilgan darslar, topshiriqlar va metodlarni qo'llashi kerak.

Guruhli va jamoaviy ishlash – o'quvchilarni bir-biri bilan ishlashga jalb qilish orqali ularning ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. John Dewey, amerikalik pedagog, ta'limda faol o'quvchining ahamiyatini ta'kidlagan va o'quvchilarning muammolarni guruhda hal qilishlari zarurligini aytgan. Bu yondashuv, o'quvchilarga o'z fikrlarini ifodalash va boshqalar bilan muhokama qilishni o'rgatadi, shu bilan birga ularning tahlil qilish va muloqot qobiliyatlarini oshiradi.

Ijodiy va interaktiv mashg'ulotlar – o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. O'quvchilarni o'zlarini ifoda etishga undash, ularga yangi g'oyalarni ishlab chiqish va amaliyotda qo'llash imkoniyatini yaratish, ularning ijodiy potentsialini oshiradi. Vygotskiyning ijtimoiy o'rganish nazariyasi, o'quvchilarning o'zaro muloqoti va tajriba almashish jarayonida qobiliyatlarni qanday

rivojlantirish mumkinligini ko'rsatadi.

Tajribaviy va amaliy mashg'ulotlar – real hayotdagi muammolarni hal qilishga qaratilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning analitik va amaliy qobiliyatlarini rivojlantiradi. O'qituvchi o'quvchilarga amaliy vazifalar va masalalar berib, ularga mustaqil ravishda qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

3. Ota-onalar bilan hamkorlik va ta'lim muhiti

Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchining qobiliyatlarini aniqlab, ularni ota-onalar bilan birgalikda rivojlantirish uchun muvofiqlashtirishni amalga oshirishi kerak. Bronfenbrennerning Ekologik tizimlar nazariyasiga ko'ra, o'quvchining rivojlanishiga ta'sir etadigan bir nechta omillar mavjud, jumladan, u yashayotgan ijtimoiy muhiti va oilasi. Ota-onalar o'z farzandlarining qobiliyatlari haqida o'qituvchilar bilan muntazam aloqada bo'lishlari zarur, chunki o'quvchining rivojlanishiga atrof-muhitning ta'siri katta.

Xulosa: O'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish, ta'lim jarayonining asosiy vazifalaridan biridir. Bu jarayon faqat o'quvchilarning ilmiy qobiliyatlarini oshirishga emas, balki ularni jamiyatga foydali, ijodiy fikr yurita oladigan, ijtimoiy mas'uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalashga ham qaratilgan. Olimlar fikrlariga asoslanib, qobiliyatlarni rivojlantirishda individual yondashuv, guruhli ishlash, interaktiv va ijodiy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarni to'liq o'stirish mumkin. Ta'limda o'qituvchining roli, ota-onalar bilan hamkorlik va ijtimoiy muhitning ta'siri o'quvchining qobiliyatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
2. Sternberg, R. J. (1985). *Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. New York: Basic Books.
5. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Kappa Delta Pi.
6. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2004). Culture and Intelligence: A Comparison of Three Theories. *Psychological Science*, 15(6), 347-353.
8. Schunk, D. H. (2012). *Learning Theories: An Educational Perspective*. Boston: Pearson.